

Тетяна Яцечко-Блаженко

Світлана Яцечко

Село Лисин та його мешканці

(на основі спогадів про родину Шатковських)

Сьогодні світова історична наука має нові погляди на висвітлення подій, процесів та явищ. Замість описів політичної, соціально-економічної та військової історії, діяльності видатних особистостей, предметом вивчення стають побут людей, родинні відносини в рамках одного роду, що тривалий час залишалися поза увагою істориків. Слід наголосити, що інтерес до подібних проблем щоразу зростає, адже саме історія родини та буденне життя найточніше нам малює картину певної доби та історію окремого населеного пункту.

Метою статті є спроба висвітлити повсякденне життя та родинні відносини крізь призму побуту представників волинської родини Шатковських, яка протягом кількох століть проживала на території села Лисин Демидівського району Рівненської області.

Варто зауважити, що історія с. Лисин практично не вивчена, тому досить важко охарактеризувати конкретно-історичний фон, що впливав на життя села. Історією цього села ніхто раніше спеціально не займався, адже на перший погляд воно нічим непримітне. Причиною пошуку інформації про його минуле, стали, розповіді його мешканки Марії Шатковської (нашої покійної бабусі), яка все своє велике життя прожила в Лисині.

На території села люди почали селитися ще в давню епоху. Це підтверджено археологічними матеріалами, які місцеві жителі постійно знаходять на берегах р. Стир, що протікає вздовж поселення. Серед знахідок найчастіше зустрічаються крем'яні вироби та заготовки, які можливо були знаряддями праці давніх мешканців цього регіону. На жаль, поки що ґрунтовних археологічних розкопок на території села ніхто не проводив.

Лисин вперше згадується в писемних джерелах на початку XVI ст. В документі від 1512 р. є спомин про село та його тодішніх власників – княгиню

Василину Глібівну Лизиносівну, що походила з родини волинських князів Лизиносів. В 1512 р. княжна передала в подарунок окремі свої володіння, в тому числі й Лисин своїй доньці Ганні і зятю Михайлу Зброховичу-Гулевичу [5, 304].

Наступним власником лисинських земель був Петро Загоровський (? - 1566), що належав до представників аристократичної родини Загоровських, які залишили помітний слід у розвитку української культури. Факт володіння селом Загоровського підтверджений документом від 7 червня 1566 р., де Лисин згадується, як об'єкт конфлікту між його власником П.Загоровським і іншим землевласником Щастинимом Генсинським.

Чергова сторінка історії села, пов'язана з татарським нападом на Волинь у 1621 р., коли Лисин був одним із численних волинських сіл, які постраждали від нищівного татарського походу [4].

В першій половині XVII ст., Лисин був одним із осередків розвитку аріанства. В польській літературі під 1644 р. згадується існування аріанського храму і поряд оборонного замку, який, на жаль, не зберігся до сьогодні. Замок і храм були знищені католиками, як і в інших містах і селах Речі Посполитої того часу [14, 861]. На місці храму був побудований перший католицький храм.

Не можна не згадати про те, що в середині XVII ст. на території Лисина проживала одна відома особа свого часу, ним був Гаврило (Габріель) Гулевич (1592-1672 рр.) – чернігівський козацький хорунжий [9, 675].

Перший дерев'яний костел був побудований в 1724 р. Він був великим за розмірами. Його основними фундаторами були шляхтичі католики із роду Древньовських, а саме: Адам із Древньова та підкоморчий Мелеюв Древньовський.

В 1792 р. було прийняти рішення про розбір дерев'яного костелу і початок будівництва на його місці великого нового мурованого храму [14, 861]. Процес будівництва зайняв не один рік, і як результат 6 серпня 1800 р. відправилась перша служба в новому костелі Преображення Господнього. Новий храм за формою був чотирикутним. Фасад мав пірамідальну форму, і був

трішки вищим за дах. Костел був побудований у стилі «емпір». Зовні він був чисто білого кольору, а навколо було висаджено багато різних декоративних квітів та кущів. Крім того окрасою католицького костелу в с. Лисині були кілька прекрасних риз і кап, виготовлених спеціально із пасків та дорогоцінних тканин, які були привезені із Слуцька (сучасна Мінська область, Білорусь) [14, 861].

Існує багато згадок про те, що в Лисинському костелі протягом XIX ст. знаходилася цінна ікона із зображенням Ісуса Христа і тридцяти трьох хрестів, авторами якої були художники італійської школи. Раніше ікона знаходилася в галереї італійських князів Д'Есте.

В 1849 р. в Лисині з'явилась православна церква, названа іменем Святого Івана Богослова. Храм був дерев'яний, а дах покритий гонтом. Крім нього, поряд була зведена дерев'яна дзвіниця. Переважну кількість коштів для церкви виділив ксьондз разом із католицькою громадою. Це було зроблено і з метою збереження костелу від конфіскації в майбутньому, на користь православних [14, 221].

Як бачимо на території села проживали представники різних конфесій і станів. Але сьогодні наша увага буде присвячена звичайній рядовій родині, яка як ряд інших довгі роки проживала в селі.

Історія родини Шатковських в с. Лисин Дубенського повіту Волинського воєводства розпочинається на початку XIX ст., адже саме з цього періоду маємо перші відомості про цей рід.

Найстарішим представником є Казимир Шатковський, який народився в 1831 році. На жаль, не відомо, чи був він уродженцем Лисина, знаємо лише, що із двадцяти років, він починає систематично згадуватись в сповідальних відомостей місцевого костелу. З цього виду джерела дізнаємося про те, що Казимир був одружений кілька разів. У віці двадцяти дев'яти років він одружився вперше на місцевій православній жінці на ім'я Марта, адже сам Казимир був католиком. Через кілька років він стає вдівцем, а потім знову одружується. Ім'я другої дружини не відомо. Можливо вона так як і перша була

православною й ходила на службу не до костелу, а до церкви, тому її немає в відомостях. Коли Казимиру виповнюється п'ятдесят шість років, у нього помирає друга дружина, але вдівцем Казимир був не довго.

В лютому 1889 р. Казимир одружується втретє з католичкою Катериною Пьотровською (за першим чоловіком Студзинською), яка теж на той час була вдовою. Катерина була на вісімнадцять років молодша за Казимира й на той час мала сорок років. Церемонія одруження проходила в костелі с. Яловичі Дубенського повіту. Перший чоловік Катерини Клеменс Студзінський був також родом із Лисина. Від цього шлюбу в неї була вісімнадцятилітня донька Марцеліна.

В 1890 р. в Катерина народжує Казимиру бажаного сина, і в віці п'ятдесяти дев'яти років він на кінець то стає батьком. Сина називають на честь батька, за традицією, яка була в родині.

Головним заняттям усього життя Казимира старшого були коні і земля. За переказами очевидців, у нього були найкращі коні в окрузі. Навіть, коли йому було сто чотири роки, він міг спокійно осідлати коня і скакати на ньому, як в молодості. До слова сказати, що прожив Казимир довге життя, і помер в 40-х роках ХХ ст., коли мав за сто років на своєму рахунку і пережив навіть свою третю дружину. Його будинок знаходився біля будівлі Лисинського костелу. Найближчим сусідом і другом був місцевий ксьондз.

У 1910 р. Казимир молодший, у віці двадцяти років, одружився на католичці Антоніні Квятковській, яка походила з с. Боремець Дубенського повіту, де проживала з старшими братами Джозефом і Пьотром. Із інтервалом у три роки, у подружжя народилось четверо дітей: Станіслава (1912 р.), Яніна (1915 р.), Казимир (1918 р.) та Марія (1922 р.). Коли найменшій доньці Марії було два роки, а саме в 1924 р. – в сім'ю прийшло горе, адже померла Антоніна. Батько залишився з двома дорослими доньками, і двома малими дітьми. З часом дві старші доньки одружились і переїхали до м. Луцька, а пізніше до м. Мальборк в Польщу. Єдиний син Казимир, молодим, пропав безвісти під час Великої вітчизняної війни в 1945 р., адже був солдатом радянської армії. Лише

наймолодша дочка Марія проживала все життя в с. Лисині. До смерті Казимир мешкав в її сім'ї. Спочатку проживали в будинку, який знаходився поряд із костелом, а потім переселилися на нову землю, де колись був ліс. Протягом свого життя він займався кіньми, які як і батько мав найкращі в окрузі. З приходом комуністичної влади в село, у нього була забрана земля і коні до колгоспу. Адже якби відмовився, то попав би до Сибіру, або був би розстріляний як більшість нескорених. Крім того в цей час він змінює своє польське прізвище Шатковський на українське Новосад. Помер Казимир Шатковський в 1960-х рр. і похований поряд із своїм батьком на Лисинському кладовищі. На жаль, біля нього не знаходиться могила, його без вісти пропавшого сина, якого так і не вдалося відшукати.

Остання представниця родини Шатковських – Марія (після одруження Яцечко) проживала в Лисині, померла в 2009 р., у віці вісімдесяти семи років. Вона залишила по собі багато спогадів про своє рідне село, його мешканців, завдяки яким, можливо, колись буде зібрана і відновлена з попелища історія святинь с. Лисин, які були знищені в буремні роки ХХ ст. Адже в липні 1943 р. лисинський костел був спалений воїнами УПА разом із відомою іконою. По війні мури костелу були розібрані місцевими жителями на льохи та хліви. Зараз немає і сліду від давньої святині, яка стояла на підвищенні біля р. Стир. Прикро, але на місці, де була католицька святиня сьогодні немає навіть хреста, а лише городи і випасається худоба. Певний час серед місцевих жителів побутувала історія, що на місці костелу заритий скарб, адже колись при будівництві його закопували в землю. Дехто навіть безрезультатно намагався його шукати, але це все вигадки, бо найбільший скарб – костел і чудодійну ікону Лисин втратив давно.

В післявоєнний час, з проголошенням політики атеїзму, радянською владою була знищена православна церква Івана Богослова. Відомо, що коли влада наказала місцевим жителям руйнувати святиню, то дуже багато людей відмовлялося, адже знали, що за таке Бог обов'язково покарає цілий рід. Але знайшлися ті, хто погодився. Проте з першого разу її зламати не вдалось,

кілька разів трактор перевертався. Одному місцевому мешканцю навіть вдалось врятувати хрести із храму. Він закопав їх в землю і оберігав до кращих часів. З відходом «комуни», хрести відкопали і сьогодні вони прикрашають нову православну святиню, збудовану по фундаменту старої церкви в 1992 р. Кожного року, 9 жовтня в селі відбувається престольне свято на Івана Богослова. Сьогодні в Лисині немає своєї школи, пошти, базару, але є свій храм [1].

Отже, як бачимо, Лисин має давню і цікаву історію, яка розпочинається багато століть тому. Літопис села ще не написаний, і має багато білих плям як це свідчать розповіді старожилів. Не зважаючи на те, що в селі були православні і католики усі мирно уживались. Не було різниці куди ідеш чи в церкву, чи костел. Отже, хоча сьогодні Лисин є одним із найменших за розмірами території і населення сіл в окрузі, так було не завжди.

Джерела та література

1. Записано від Яцечко Марії Казимирівни 1922 р. н. у. с. Лисин, від 17 липня 2003 р.
2. Историко-статистическое описание церквей и приходов Волынской епархии. Сост. Н.И. Теодорович. – Почаев. 1889. т.2. - С. 1053.
3. Думин С.В., Гребельский П.Х. Дворянские роды Российской империи. Том 1. Князья. - М.: ИПК "Вести", 1993.
4. ЦДІАК України, ф. 25, оп. 1, спр. 123, арк. 696 і зв., акт 667.
5. Archiwum książąt Sanguszków w Sławucie / Wyd. przez B. Gorczaka. – Lwów, 1890. – Т. 3. – С. 304.
6. Epsztein T., Górczyński S. Spis ziemian Rzeczypospolitej Polskiej w roku 1930. Wydawnictwo DiG, Warszawa, 1996.
7. Felinski Zygmunt Szczęśny - Paulina córka Ewy Felińskiej. Lwów 1885, Księgarnia Gubrynowicza i Schmidta. 8°, s. [4], IV, 320 s.– S.59-60.
8. Kirkor Stanisław. Polscy donatariusze Napoleona. – Londyn, 1974. - S. 89-90.
9. Księga pamiętnicza — Jakuba Michałowskiego Wojskiego lubelskiego a

później kasztelana bieckiego księga pamiętnicza z dawnego rękopisma będącego własnością Ludwika Hr. Morsztyna, ed. Antoni Zygmunt Helcel (Kraków, 1864). – 856 c.

10. Leńczyk G. Rozmieszczenie grodzisk i zamczysk w województwie Wołyńskim / G. Leńczyk // Ziemia Wołyńska : Miesięcznik poświęcony sprawom krajoznawczym i kulturalnym. – R. I. – № 3. – 1938. – S. 35–38.

11. Popek, Leon. Tytuł Świątynie Wołynia. T. 1 / Adres wydaw. Lublin : Ośrodek Studiów Polonijnych i Społ. PZKS : Tow. Przyjaciół Krzemieńca i Ziemi Wołyńsko-Podolskiej, 1997. Opis fiz. 370 s.

12. Radliński I. Lata dziecięce i chłopięce (1843-1859) / I. Radliński // Ziemia Wołyńska : Miesięcznik poświęcony sprawom krajoznawczym i kulturalnym. – R. I. – № 2. – 1938. – S.5-9.

13. Radliński Ignacy. Mój żywot nakł. Wołyńskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk. - Łuck, 1938. - 168 s. – S.17-18.

14. Rąkowski G. Przewodnik po Ukrainie Zachodniej. Wołyn, Wydawnictwo „Rewasz”, 2005. – 464 s.

15. Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich. T. 5, Warszawa : nakł. Filipa Sulimierskiego i Władysława Walewskiego, 1880-1914.

16. Stecki T. Listy z wycieczek po Wołyniu, 1863 // Tygodnik Ilustrowany № 172 z 10.01.1863.-str. 18-20; № 174 z 24.01.1863 str. 32-35.

17. Władysław Siemaszko, Ewa Siemaszko: Ludobójstwo dokonane przez nacjonalistów ukraińskich na ludności polskiej Wołynia : 1939–1945. Warszawa: von borowiecky, 2000. - S. 56.

18. Wykazy osób z akt parafialnych diecezji łuckiej do 1945 roku. T. 4 / oprac. Waldemar Witold Żurek. Adres wyd. Lublin ; Kielce : "Jedność", 2006. Opis fiz. 856 s.